

<https://doi.org/10.53656/bel2024-4s-4>

БЪЛГАРСКАТА ХУДОЖЕСТВЕНА ЛИТЕРАТУРА В КУЛТУРАТА НА СЪРБИТЕ ОТ КРАЯ НА ХХ ВЕК ДО 2023 ГОДИНА

Гл. ас. д-р Валентина Седефчева

*Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“
Университет в Ниш*

Резюме. Темата е посветена на рецепцията на българската литература в сръбското културно пространство. Целта е да се проследи присъствието на български художествени текстове под формата на самостоятелни книги и антологии в специализирания сръбски периодичен печат и изданията на българското малцинство, да се анализират особеностите на книжния пазар и издателската политика в Сърбия и на тази основа да се направят конкретните изводи за българския литературен модел в чуждата, но близкородствена сръбска литература. Използван е плуралистичен научен подход, който съчетава диахронен кратък преглед на появата и утвърждаването на родната литература в сръбската култура през Възраждането до последното десетилетие на ХХ век и върху вече създадената традиция, в синхронен план се разглежда нейният модел през последните три десетилетия. В разработката е използван и методът на стандартизираното интервю като научноизследователско общуване. Изводите сочат, че създаденият образ на българската литература в естетиката на сръбската културна традиция е обхванен, но не достатъчно представителен и не се припокрива с канона в националното културно пространство.

Ключови думи: българска литература; сръбска култура

Обобщен преглед на рецепцията на българската литература в сръбската култура от просвещенския период до последното десетилетие на ХХ век

Периодът обхваща почти два века, през които българската литература присъства в сръбската култура с различна интензивност и зависи от различни извънлитературни фактори. Книжовната взаимност на автори, творби, художествени и идейни модели между двете култури е предопределена от общите ни славянски корени, език, географско положение, от православната вяра и особеностите на обществено-политическия живот. Литературният диалог, поставен още през Средновековието с книжовниците от Търновската школа

Григорий Цамблак и Константин Философ, продължава през епохата на Възраждането. Тогава в началото на XIX век един от най-вещите събирачи на южнославянския фолклор Вук Караджич поставя основите на осъзнатия, целенасочен научен и културен интерес на сърбите към българското творчество. Неговата филологическа дейност легитимира българския език и литература пред европейския научен свят¹. Делото на Караджич продължават поетът Сима Милутинович Сарайлия, фолклористът Стефан Веркович, които също не остават равнодушни към българската народна песен. В началото на XIX век в Сърбия започват да се отпечатват и български книги, някои от които на просветителите Неофит Рилски, Неофит Бозвели, Найден Геров, Сава Доброплодни и др. По същото време в сръбските периодични издания „Српске новине“, „Гласник Српског ученог друштва“, „Летопис Матице српске“ излизат статии за българската литература. В Сърбия се разпространяват „Рибният буквар“ на Петър Берон, произведенията на Георги Раковски, Васил Априлов, Иван Богоров и др. Времето след Освобождението до последното десетилетие на XX век е безлязано от войни, нестабилни, дори замразени дипломатически отношения (1956 – 1960) между Югославия и България. Но въпреки това духовните връзки между интелектуалците от двете страни на границата не се прекъсват. Продължават да се превеждат авторите на Възраждането: Христо Ботев, Любен Каравелов, Петко Славейков, както и съвременни творци като Иван Вазов, Алеко Константинов, Пейо Яворов, Гео Милев, Дора Габе, Елисавета Багряна. На литературната сцена се появяват писатели, преводачи и литературни критици, които чрез изискания си естетически вкус започват да оформят художествената и критическата картина на българската литература: Бранислав Нушич, Милан Ракич, Йован Дучич, Йован Скерлич, Миодраг Ибровац. Те превеждат и пишат за Иван Вазов, Елин Пелин, Ангел Каралийчев, Николай Хайтов, Антон Дончев, Йордан Радичков. Така на фона на историческите и политическите неблагоприятни обстоятелства в сръбското културно пространство се изгражда канонът на българската класическа литература. И неговото присъствие е ключово за оформянето на етническото и културното самосъзнание на поколенията българчета, израснали в Югославия (Savov 2005).

Синхронен преглед на българската литература в Сърбия след 90-те години на XX век

След 90-те години на XX век, които донесоха коренна промяна в обществено-политическия живот на страните от Източна Европа, българската литературна картина на територията на една от бившите югославски републики – Сърбия, стана много по-изпъстрена с автори, творби, теми, творчески идеи, жанрови форми, литературни стилове. Създаденият вече класически преводен модел от XX век се разслои на писатели, оформящи представителното ядро на

националната ни литература, на автори, ситуирани в нейната периферия, и на току-що заявили се творци. Това стана възможно благодарение на засиления през последните тридесет години интерес към превеждането и издаването на български произведения, който не се определя от политическата конюнктура, а основно от условията на книжния пазар, изучаването на българския език и художественото слово от диаспората и нейните духовни потребности, както и от по-интензивните контакти между българските и сръбските писатели. Български автори се публикуват в самостоятелни книги, в културната периодика, в антологични сбирки. Благодарение на изкусната работа на утвърдените преводачи Ясмина Йованович, Елизабета Георгиев, Мария-Йоанна Стоядинович, Мила Васов, Ася Тихонова-Йованович, Велимир Костов, Бранко Ристич цялата палитра от поетически, стилови и идейно-образни характеристики: интелектуалната, интровертната и медитативната поезия, специфичната реч на героите и наратора, философският и закодиращият смисъл, разнообразието от специфични реалии, деструкцията на класическите жанрове и изреченската структура, вплетената техника на монтажа и пр. са адекватно предадени и представят в цялост и дълбочина стойността на художествените български текстове. Прегледът в национално-информационната библиотечна система на Сърбия, направените интервюта с едни от най-добрите и продуктивни преводачи на българска литература на сръбски, анализът на периодичните издания за литература, изкуство и култура, проектът на Софийския университет „Рецепция на славянските литератури в България след 1989 г. и на българската литература в съответните страни“ показват, че присъствието на български художествени текстове в сръбския културен ареал от 90-те години на миналото столетие до днес значително са се увеличили в сравнение с почти целия изминал ХХ век.

Лирика или проза?

Преглеждайки списъка на самостоятелно издадените преводи на поезия и проза, веднага може да се види разликата в броя на авторите на стихосбирки и на белетристика – прозаическата литература е три пъти повече от лирическата.

Стихосбирки: Валери Манолов, Димитър Стефанов, Димитър Христов, Евтим Евтимов, Едвин Сугарев, Йордан Евтимов, Любомир Левчев, Мая Дългъчева, Михаил Белчев, Николай Кънчев, Цветанка Еленкова.

Проза: Алек Попов, Александър Секулов, Антон Дончев, Борис Христов, Боян Биолчев, Валентин Георгиев, Вера Мутафчиева, Вълко Мишев, Георги Господинов, Георги Гроздев, Георги Константинов, Деян Енев, Дилян Бенев, Димитър Христов Чорбаджийски – Чудомир, Елена Алексиева, Елин Пелин, Емил Андреев, Захари Карабашлиев, Здравка Евтимова, Златимир Коларов, Зорница Христова, Ина Вълчанова, Йордан Попов, Йордан Радичков, Кап-

ка Касабова, Калин Терзийски, Кръстьо Кръстев, Милен Русков, Мирослав Пенков, Михаил Вешим, Николай Табаков, Николай Стоянов, Радой Ралин, Светлана Дичева, Светослав Нахум, Стефан Кисьов, Теодора Димова, Цонка Христова, Яна Букова и др.

Тази съпоставка е доказателство за вече позната тенденция, развила се в съвременната издателска политика, интересът към прозата да е значително по-голям от интереса към лирическите жанрове. Логиката на издателите отчита характеристиките на книжния пазар и обявява поезията не само за непечеливша ниша, но дори и за губеща. По тази причина има издателства, които отказват или почти не отпечатват книги със стихове, затова всичко, което е издадено като българска преводна поезия, и то в самостоятелни стихосбирки в Сърбия, заслужава похвала. Хубавото е, че и там, както и у нас, има издатели, които възприемат лириката като важен елемент от духовното развитие на всеки народ. Но само бегъл поглед върху изброените имена е достатъчен, за да се види липсата на нови преводи или осъвременяване на вече направени от първата половина на ХХ в. на представителите на класическата българска литература, което е сериозен недостатък на сръбското културно поле. Изглежда, сякаш българската литература започва от днес и нейният път на развитие няма континуитет. Класиците са основна част от образователния процес по литература на учениците от българската общност и на студентите българисти в университетите в Белград и Ниш и понеже не всички знаят българския на ниво, позволяващо им свободно да четат и разбират художествени текстове в оригинал, преводите са от изключително значение за пълноценното им обучение. С цел поне частично да бъде компенсирани този недостатък, лекторката по българска литература в Белградския университет доц. Дарина Дончева и професорът по южнославянски литератури Михайло Пантич през 2007 г. съставиха и издадоха христоматия по българска литература с авторите, застъпени в учебната програма по литературоведските дисциплини (Pantich, Doncheva 2007).

Драма: броят на представителите на драмата е повече от скромни, но това е предопределено от нейното обвързване с театралната сцена. Интересът към нея е по-скоро от страна на театралните режисьори, отколкото на издателите. Преведени са пиеси на: Елин Рахнев, Камен Донев, Емил Бонев, Христо Бойчев.

Критерий за избор на автор и творба за превод

Интервюто, което направих във връзка с настоящото изследване с две от най-добрите и продуктивни преводачки на българска литература в Сърбия – Ясмина Йованович и Елизабета Георгиев, показва, че ключов критерий при избора на творба за превод е наличието на литературно отличие или даже само на номинация. Селекционерите приемат, че преминаването през компетентно

жури би трябвало, от една страна, да е мярка за качество, а от друга – рекламният щемпел на корицата „национална / международна награда за ...“ е почти сигурна гаранция за по-висока продажба на изданието. Красноречив пример за това е фактът, че след получената награда Booker и интензивната реклама на превода на сръбски едно от най-търсените издания на Есенния панаир на книгата през 2023 г. беше „Времеубежище“ на Г. Господинов. Съществуват разлики по отношение на политиките на различните издателства. „Едни наблягат на текстове, които ще донесат печалба, дори да става дума за „леки“ текстове, а други, въпреки приходите се опитват да издават добри и качествени автори, доказали се в националната литература. В този смисъл изданията на „Архипелаг“ са стойностни и принадлежат към литературата, която има подбрана читателска публика. „Лагуна“, която, като голямо издателство, отпечатва комерсиални заглавия, все пак се насочи и към творби от български писатели – „Ян Бибиян“ и „Ян Бибиян на Луната“ (Елин Пелин), „Случаят Джем-султан“ (Вера Мутафчиева). „Ян Бибиян“ е познат на поколения сърби, изучавали го като част от задължителната програма по литература в трети и четвърти клас по време на СФРЮ. За съжаление, романът вече е изключен от училищната програма, но сантиментът от страна на читателите към фантастичния Елин-Пелинов герой провокира „Лагуна“ да поръча осъвременяване на превода, направен още в първата половина на ХХ век. Книгата е издавана и превеждана многократно в цяла Югославия и се радва и днес на интереса на читателската публика. В България „Автобиография“ на Б. Нушич продължава да се изучава в училище, а преводите ѝ периодично се обновяват. Така е и с други автори от класическата сръбска литература (Петър П. Негош, Борисав Станкович, Иво Андрич, Меша Селимович и др.)

Ясмина Йованович и Елизабета Георгиев споделиха, че в последно време вероятно благодарение на прецизната им работа, точната естетическа оценка и читателския им нюх се радват на лукса понякога сами да предлагат произведения за печат. Именно в този акт може да се види важната роля на преводача, който е не само посланик на чуждата литература, трансформиращ нейните ценности на своя език, но и участник във формирането на нейния канон в границите на чуждата култура.

Специфики на книжния пазар и издателската дейност в Сърбия

Въпреки разпокъсването на Югославия на отделни държави, които поеха по свой самостоятелен път на развитие, и разслояването на някога общия сърбохърватски/хърватскосръбски на самостоятелни езици, но който утвърди еквивалентната официална употреба на кирилицата и латиницата в Сърбия, книгоиздателството и книжният пазар в новопоявилите се южнославянски страни продължават да функционират до голяма степен в симбиоза, както по времето на старата федеративна република. В Сърбия се издават автори от

Хърватия, Босна и Херцеговина, Черна гора, както и преводи, направени от преводачи от тези страни на латиница. Като пример ще посоча романа „Случаят Джем-султан“ на Вера Мутафчиева, преведен от една от изтъкнатите хърватски преводачки на българска литература Ксения Банович, но книгата издаде сръбската „Лагуна“ през 2023 г. С този прагматичен похват „разделени, но заедно“, надраснал националистичните предразсъдъци, издателите от бивша Югославия, успяха да запазят донякъде старата география на книжния си пазар. Проблем за сръбските издателства е, че не могат да участват в преводните програми и проекти на ЕС. Освен това през 2023 г. Националният фонд „Култура“ намали средствата за превод на българска литература с няколко пъти и едновременно с това усложни кандидатстването по програма „Преводи“. Тези обстоятелства безспорно ограничават възможностите за публикуване на повече български автори в непринадлежащата към европейската уния западна съседка.

Антологиите с българска поезия, проза и драма

Антологията е продуктивна форма по отношение на пресичане и представяне на обща тема, стил, поетика, идеология, национална стратегия и др. Тя също участва активно във формирането на канона на българската литература в сръбското културно пространство, легитимирайки конкретни нейни характеристики. През разглежданите три десетилетия подборът и представянето в издадените на сръбски антологии се опитват да пресъздадат в жанров аспект картината на съвременната, но и класическата поезия, на съвременния кратък разказ, както и да подчинят художествени текстове на определена тематика. Излязоха антологии, възникнали в резултат на творчески ателиета и фестивали, в които българските автори стоят в пъстро международно обкръжение, което дава възможност за интересен съпоставителен поглед върху българското и европейското художествено творчество от настоящето.

Антологии с поезия: Мостови. Избор из съвременог бугарског стваралаштва. Изб. Иван Ерулски. Прев. Милорад Гергов. Пљевља: Међурепубличка Заједница за културну и образовну делатност, 1995.; Бугарска поезија друге половине двадесетог века. Прир. и прев. Татяна Дункова, Марин Младенов. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Ниш/Братство, 1998.; Одједи трновских звона: избор из савремене бугарске поезије. Прир. Веселин Ракчевић. Прев. Слободан Б. Ђуровић, Митар В. Ракчевић, Веселин М. Ракчевић. Подгорица: Народна библиотека „Радослав Љумовић“, 1998 [двуезично издание].; На крају дана. Избор песама српских и бугарских хаику песника. At the end of the day. A collection of Serbian and Bulgarian haiku. Прир. Александар Обровски. Прев. на енглески и са енглеског Светлана Радованчев, Владислава Фелбабов и др. Прев. на бугарски и са бугарског Мила Васов. Нови Сад: Сфера–Цеп, 2005 [двуезично издание].; Струните на лирата. Антология на

поезија на Българите в Сърбия и Черна Гора. Прир. и прев. Зиси / Александар Данков. Smederevo: Arka, 2003 [двуезично издание].; Михаил Неделчев, Александър Кьосев, Кирил Мерджански, Nemus – антология на балканската поезия (2008); На рубовима тишине. Збирка радова чланова Песничке радионице народне библиотеке „Детко Петров“. Прир. Елизабета Георгиев. Димитровград: Народна библиотека „Детко Петров“, 2011.; Бугарска поезија XX вијека. Избор, прев. Веселин М. Ракчевић. Подгорица: Пегаз, 2013.; Где су врата. Антологија поезије Међународног новосадског књижевног фестивала: 10 година. Прир. Јован Зивлак. Нови Сад: Друштво књижевника Војводине, 2015.; Стаза ка звездама. Савремена бугарска поезија. Съст. и прев. Милан Димитријевић. Београд: Алма, 2017.

Антологии с проза: Konjanici večnosti – antologija bugarske poezije. Prir. Momčilo Jokić, 1989; Antologija kratke priče Bugarske. Prir. Svetlozar Igov. Prev. Mila Vasov, Velimir Kostov. Kruševac: Bagdala, 1996.; Не памтим рекох ли довиђенја. Савремена бугарска проза од Пернишког регијона. Прир. Иван Ерулски. Прев. Милорад Геров. Пљевља: Међурепубличка Заједница за културну и образовну делатност, 1997.; Antologija kratke priče Bugarske. Prir. Svetlozar Igov. Prev. Mila Vasov, Velimir Kostov. Kruševac: Bagdala, 1998.; Књижевни воз Европа 2000. Prir. V. Ognjenović, V. Bajac, A. Gatalica. Prev. sa bug. Marija-Joanna Stojadinović. Beograd: Georoetika, 2002 [съдържа текстове на Георги Борисов].; Попов, Јордан, Крсто Крстев, Михаил Вешим. Повратак Баја-Гање после 101 године. Прев. Милош Тасић. Београд: Ошишани јеж, 2005.; Прича од двадесет лева. Савремена бугарска прича. Прев. и прир. Елизабета Георгиев. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани“, 2005.; Kratka priča Austrije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Mađarske i Srbije. [Festival kratke priče] Kikinda Short – dvojka, 2008. Prev. Ekipa. Kikinda: Narodna biblioteka „Jovan Popović“, 2008.; Kratka priča Velike Britanije, Španije, Srbije, Slovenije, Slovačke, Rumunije, Nemačke, Makedonije, Mađarske, Kanade, Hrvatske, Holandije, Grčke, Danske, Bugarske, Bosne i Hercegovine i Austrije [Festival kratke priče] Kikinda Short 05, 2011. Ur. Srđan Srdić. Prev. ekipa. Kikinda: Udruženje „Kikinda Short“, 2011.; Kristin, koja je mahala iz voza. Savremena bugarska prič. Ur. Mihajlo Pantić, Prev. ekipa. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada, 2011.; Kratka priča Bugarske, Češke, Engleske, Grčke, Holandije, Hrvatske, Italije, Kanade, Makedonije, Mađarske, Nemačke, Norveške, Portugala, Rumunije, Slovenije, Srbije, Škotske i Velsa. [Festival kratke priče] Kikinda Short 06, 2012. Ur. Srđan Srdić. Prev. ekipa. Kikinda: Udruženje „Kikinda Short“, 2012.; Пајић, Миленко, Прокопијев, Александар, Ефтимов, Јордан. Елементи (Елементи). Прев. от мак. М. Миленко Пајић. Београд: Апостроф’, 2013.; Трн и ружа. Антологија бугарског афоризма [Трн и роза. Антологија на българския афоризъм]. Съст. и прев. Александар Чотрић. Београд: Завода за уџбенике, 2019.; Пробуди ме кад нађеш перо. Двуезична антологија на сџвременна българска

проза. Прир. М. Вукич, В. Тодорова. Ниш: Филозофски факултет, 2020.

Антология с драма: Савремена бугарска драма (Съвременна българска драма). Прир. Желько Хубач, Емил Бонев. Прев. Благоје Николић. Београд: Народно позориште, 2003.

Българската литература в сръбската национална периодика

Съотношението между самостоятелно публикуваните преводи и тези в периодиката е общо взето както между издадената самостоятелно лирика и проза. Значима част от авторите с преведени книги имат и публикации на свои творби в периодичния печат. Разнообразието от списания за литература, култура и изкуство, отпечатващи български художествени текстове, е голямо и покрива почти цялата територия на Сърбия: Белград, Нови Сад, Ниш, Панчево, Лесковац, Крагуевац, Сомбор, Ужице, Кралево, Крушевац, както и бившите югославски републики с етническо сръбско малцинство – Черна гора и Босна и Херцеговина, което също има своята културна периодика.

„**Летопис Матице српске**“ е едно от най-авторитетните южнославянски научни издания в областта на филологията, историята, религията, фолклора, културата и е печатен орган на най-старата литературна, културна и научна институция в Сърбия „Матица сръбска“. Излиза още от 1824 г. в Нови Сад и е публикувало десетки български творби.

Другото издание, посветило голям брой страници на българската литература, е „**Мостови**“ – списание за преводна литература. То е първото и единственото засега в Сърбия, което отпечатва само преводи от световната литература и изследвания върху проблеми на преводната теория, история и практика. Тримесечникът се издава от Съюза на литературните преводачи на Сърбия от 1970 г. в Белград.

Органът на Нишкия културен център „**Градина**“ – списание за литература, изкуство и култура, също е с много стара традиция в популяризирането на българска литература. Излиза от 1966 г. в Ниш, но датира още от 1900 – 1901 г.

Списанието за литература и теория „**Поля**“ на Културен център „Нови Сад“ започва да излиза през 1955 г. Стреми се към нов прочит на традицията, отразява съвременната литература в Балканския регион, публикува белетристични, есеистични и теоретични текстове на сходните с неговата концепция сръбски и чуждестранни автори.

„**Наше стваранье – писание за литература, изкуство и култура**“ – орган на Културния център в Лесковац, в последните години освен че издава национални съвременни автори и писатели от славянските литератури, дава възможност за изява и на съвсем млади преводачи на проза и поезия.

„**Трећи трг**“ – списание за литература на Сръбското литературно дружество, Белград, 2004 г., представя стойностна съвременна лирика, създавана от

автори от целия свят, Сърбия и региона.

Издание с дългогодишна история е и „**Повеља**“, чиито теми отново са от областта на литературата, изкуството, културата, образованието и т.н. Отпечатва се в Кралеве от 1971.

През годините от новото столетие страници на българското художествено слово са посветили и издания като „**Домети**“ – списание за култура, Сомбор (1974); „**Квартал**“ – четиримесечно списание за изкуство, орган на Сдружението на писателите и литературните преводачи, Панчево (2003); „**Међај**“ – списание за литература, изкуство и култура, Ужице (1981); „**Мост**“ – списание за образование, наука и култура, Мостар, Босна и Херцеговина (1995); „**Багдала**“ – списание за литература, изкуство и култура, Крушевац (1959); „**Исток**“ – списание за литература, изкуство и културно наследство, Княжевац (2014); „**Свеске**“ – списание за литература, изкуство и култура, Панчево; „**Детињство**“ – списание за литература за деца към Международния център за литература за деца „Змајеве дечје игре“, единственото издание, което изцяло отпечатва теоретични и критически изследвания на детската литература и култура, Нови Сад (1975); „**Кораџи**“ – списание за литература, изкуство и култура, Крагуевац (1966); „**Sv. Dunav**“ – списание за литература и култура на подунавските страни, Нови Сад (1998). Присъствието на български автори в този немалък списък на специализирана сръбска периодика има много важно значение за разпространението на родната литература не само на територията на Сърбия, а и в цяла Европа. За значим акт на представяне на един автор в чуждата литература се смята отпечатването на негова самостоятелна книга, но се пренебрегва фактът, че популярността, която може да се придобие чрез периодиката, е с много по-широк обхват. Всички посочени по-горе издания са с международно балканско, славянско, европейско и по-рядко световно участие на сътрудници. Това прави възможно всеки брой на даденото списание да излезе извън националните граници на Сърбия и попадайки в ръцете на преводачи и критици на различни езици, да се превърне в широка трибуна за разпространение на отпечатаните в тях произведения, предизвиквайки интерес към тях за превод и презентирание в друга чужда култура. Загова в никакъв случай не бива да се подценява сътрудничеството с периодиката. Нейно предимство е и че голяма част от нея присъства и в дигитален вид, което я прави достъпна за много по-широк кръг читатели от самостоятелно издадените книги. Електронният вариант на литературните списания улеснява и използването на текстове от тях в образователния процес по литература и език. Жалкото е, че български текстове не излизат в тях регулярно, а само спорадично, основната причина за което е липса на сътрудници от българска страна.

Изданията на българското малцинство от Южна Сърбия „Мост“ и „Другарче“

Ще обърна специално внимание на изданията, които са свързани с българското малцинство в Сърбия. Това са детското списание „Другарче“ и списа-

нието за литература, изкуство, наука и обществени теми „Мост“, които заедно със седмичника „Братство“ са част от издателството на българската общност в Южна Сърбия „Братство“. Животът им трае почти половин век, от 1965 до 2012 година, когато Издателството поради липса на средства изпада в криза и се налага да прекрати дейността си. На тяхно място през 2016 г. започват да излизат двуседмичникът „Ново братство“ и списание „Визия“, създадени са мултимедийните портали „Фар“ и „Глас Пресс“ (Сугарев 2022, р. 95), всички те обаче отразяват основно обществено-политически теми и в никакъв случай не компенсират съдържанието и значението на спрените от печат „Мост“ и „Другарче“.

Списание „Мост“ оставя ярка следа в културната история на българското малцинство в Сърбия. През годините в него са отпечатани множество художествени творби, културологични и научни изследвания, чиито автори са преди всичко представители на българската общност, но се публикуват и сръбски творци и специалисти от различни сфери. Много важна част от концепцията на списанието е презентирането не само на българската и сръбската литература, но и на творческите постижения на останалите малцинства в Република Сърбия през седемдесетте и осемдесетте години на ХХ век, т.е. редакторите на „Мост“ не са били обременени от етнически сепаратизъм и самодостатъчност, а напротив, стремели са се към мултиетническо сътрудничество. „Мост“, наред със своето значение на литературна и културна трибуна, има и важен принос за усъвършенстване нивото на владеене на българския книжовен език сред своите читатели. Списанието години наред е използвано като мощна литература и средство за творчески тип преподаване на българския език и литература в училищата, в които обучението е осъществявано на български (Georgiev 2018, pp. 118 – 120). Една от издателските цели на „Мост“ и „Другарче“ е да публикуват съвсем млади автори – деца и юноши, като така ги поощряват да творят на български. Чрез своята програмна политика списанията се превръщат в извор на нови поколения творци сред малцинството в Сърбия. За съжаление, такъв тип разностранно, многофункционално културно издание на българската диаспора в момента липсва. Тази роля до известна степен изпълнява детското двуезично българско-сръбско списание „Фарче“ с главен редактор писателката за възрастни и деца, преводачка и библиотекар Елизабета Георгиев, издавано от Народната библиотека „Детко Петров“ в Цариград. Дългогодишната ѝ творческа работа с деца, които учи на четмо и писмо на двата езика, с които прави анимационни и документални филми, театрални постановки, рецитали, изложби и пр., я вдъхновява да създаде това забавно, игриво, образователно, носещо духа на младостта и творческото дръзновение издание.

Дружеството за сръбско-българско приятелство от Нови Сад

Дружествата за сръбско-българско приятелство бяха доскоро важен фактор в популяризирането на българската литература в Сърбия. Организираха срещи с достойни представители на художественото слово, търсейки подкрепа от различни национални и местни институции. Но ръководствата им вече остаряха и се нуждаят от подмяна с млади, жизнени, предприемчиви, находчиви хора, които да са комуникативни, да отстояват интересите на българската диаспора, да следват и да се вписват в непрекъснатата променящата се динамична среда и да създават проекти, чрез които да поддържат духовния мост между българите от двете страни на границата. В момента тази функция се опитва да изпълнява Дружеството за българско-сръбско приятелство със седалище в Нови Сад, което от 2014 година организира конкурс за поезия за „аматьори поети и писатели от всички възрасти“, които вече имат публикувани творби. Стихотворенията, които досега са участвали в поетическите надпревари, са събрани в няколко двуезични сборника. Целта да се провежда подобно литературно състезание и то два пъти годишно – пролет и есен, което да събира хора, вдъхновени от поезията от всички възрасти от Сърбия и България, които да споделят и обменят художествени идеи, теми, прийоми и да общуват помежду си чрез изкуството, е много рационална по отношение на представянето и популяризирането на българския език и самодейното литературно творчество. Смисълът обаче на това начинание се губи в некачественото му реализиране. Критериите на журито не са ясни, от публикуваните текстове изглежда, че всеки изпратил стихотворение е награден с включването му в сборник. В много от „творбите“ е трудно да се открие художествена стойност, а това води и до невъзможност преводите да са качествена репродукция на оригиналите. Самите сборници са с правописни, печатни и стилови грешки. И тук възниква въпросът кое е по-добро – да има издания, които да поддържат жива връзката с българското творчество, независимо от тяхното качество и чистота на българския език, или да се мълчи, бездейства и изчаква, докато не се появят специалисти, които биха се наели да създадат репрезентативен, качествен продукт? Ако ситуацията се отнася за националната среда, отговорът ще е еднозначен и категоричен, но когато става въпрос за българската общност в Сърбия, трябва внимателно да се анализират обстоятелствата и причините, наложили подобно състояние на българския културен модел, както и какви са неговите перспективи за нашето малцинство. Когато се полагат усилия в определена насока, съществува вероятност недостатъците с времето да бъдат отстранени и в крайна сметка, да се стигне до желаната стойностен резултат.

Заклучение

От направения анализ на рецепцията на българската литература в сръбската култура от просвещенския период до наши дни може да се заключи, че

българският художествен канон, представен в самостоятелни книги, антологии и периодичния печат, създава частичен образ на културната ни идентичност и отразява само до известна степен историческата картина на нейното развитие. В българския модел, изграден в съседната южнославянска литература, присъстват класически и съвременни автори, едни от тях заемат ядрото на националната ни литература, други стоят в периферията ѝ, а трети едва сега се заявяват на творческата сцена. От тази гледна точка, литературният образ е обхванат, но не и достатъчно представителен, защото изследването показва липсата на нови преводи на класиците и на осъвременяване на вече съществуващите от първата половина на ХХ в., които да се четат и днес. Това обстоятелство пропуква лика на родната литература и я представя като непоследователна в нейното развитие. Българският литературен канон в Сърбия се дооформя от творчеството на българската диаспора, което го отклонява от репрезентативния национален модел в България и задава негов специфичен, индивидуален характер. За съжаление, последното десетилетие е белязано от почти пълното замиране на творческата дейност сред малцинството поради липсата на възможности за нейното афирмиране. Направеното изследване в диахронен и синхронен аспект обобщава начина, по който българските автори и жанрове, които носят сходен енергиен заряд и са част не само от сходни, но и от различни типологически системи, се появяват и вписват в естетиката на чуждата сръбска традиция, но едновременно с това посочва и проблемите, които трябва да се решат, за да се стигне до пълноценно презентирание на културната ни идентичност.

БЕЛЕЖКИ

1. В „Народна српска пјеснарица“, 1815, Вук Караджич за пръв път отпечатва българска народна песен, която чува във Виена от един българин от Разлог. В „Додатак к Санктпетербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија: с особитим огледима бугарског језика“, 1822, той помества 27 български народни песни (Пенев, Б., 2013, pp. 280-281) и представя българския като самостоятелен славянски език. Запознавайки се с българския фолклор, братя Грим, Гьоте, Мицкевич, Павел Йосиф Шафарик заявяват своя интерес към него като към част от европейското културно наследство.

ЛИТЕРАТУРА

- ГЕОРГИЕВ, Е., 2018. Часопис за књижевност, уметност, науку и друштвена питања на бугарском језику „Мост“. *Библиотекар*, vol. 60, no. 1, pp. 111 – 122 [видјано на 28 май 2024]. Налично от: <https://bds.rs/wp-content/uploads/2018/07/bibliotekar-2018-60-1-8.pdf>.

- ПАНТИЧ, М., 2015. Рецепция на българската литература в Сърбия след 1989 г. *Литературен вестник*, бр. 38 [видяно на 28 май 2024]. Налично от: <https://litvestnik.wordpress.com/2015/12/06/>.
- ПАНТИЧ, М.; ДОНЧЕВА, Д., 2007. *Бугарска књижевност. Хрестоматија (Българска литература. Хрестоматия)*. Ниш: Филолошки факултет – Братство: Београд. ISBN 8686419259, 9788686419255.
- ПЕНЕВ, Б., 2013. *Западноевропейската романтика и нейните отражения в славянските литератури*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. ISBN 9789540735207.
- САВОВ, Г., 2005. Узајамне везе српске и бугарске књижевности (Кратак осврт). Електронно списание *LiterNet*, 27.02.2005, № 2 (63) [видяно на 28 май 2024]. Налично от: https://litenet.bg/publish14/g_savov/knizhevnost_yu.htm.
- СУГАРЕВ, Е., 2022. *Елегия за краицето. Съдбата на българите в Западните покрайнини*. София: Рива. ISBN 9789543207992.

Източници

- България в чуждата литература. (Булгарика). Годишен библиографски указател. Ред. М.
Е-каталог COBISS.BG
Е-каталог COBISS.RS
Проект Растко България – <http://www.rastko.rs/rastko-bg/bibliografija/bugarska-nasrp.php>;
Максимова. София: НБКМ, 1990-2006.
Проект „Превод и рецепция: славянските литератури в България и българската литература в съответните страни (2016 – 2019)“ [видяно на 31 май 2024]. Налично от: <https://litreception.wordpress.com/>
Проект „Рецепция на славянските литератури в България след 1989 г. и на българската литература в съответните страни“ [видяно на 31 май 2024]. Налично от: http://www.npage.org/IMG/pdf/BiblioFINAL_updatedJune2011.pdf

REFERENCES

- GEORGIEV, E., 2018. Chasopis za knizhevnost, umetnost, nauku i drushtvena pitanja na bugarskom jeziku “Most”. *Bibliotekar – Librarian*. [online], vol. 60, no. 1, pp. 111 –122 [viewed 28 May 2024]. Available from: <https://bds.rs/wp-content/uploads/2018/07/bibliotekar-2018-60-1-8.pdf>.
- PANTICH, M., 2015. Retseptsia na balgarskata literature v Serbia sled 1989 g. *Literaturen vestnik*, vol. 38 [viewed 28 May 2024]. Available from: <https://litvestnik.wordpress.com/2015/12/06/>.

- PANTICH, M. ; Doncheva, D., 2007. *Bugarska knjizevnost. Hrestomatija (Balgarska literatura. Hristomatia)*. Nish: Filoloski fakultet–Bratstvo: Beograd. ISBN 8686419259, 9788686419255.
- PENEV, B., 2013. *Zapadnoevropeiskata romantika i neinite otrazhenia v slavianskite literaturi*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski. ISBN 9789540735207.
- SAVOV, G., 2005. Uzajamne veze Srpske i bugarske knjizevnosti (Kratak osvrt). *Elektronno spisanie LiterNet – Electronic journal LiterNet* 27.02.2005, № 2 (63) [viewed 28 May 2024]. Available from: https://litenet.bg/publish14/g_savov/knizhevnost_yu.htm.
- SUGAREV, E., 2022. *Elegia za kraishteto. Sadbata na balgarite v Zapadnite pokrainini*. Sofia: Riva. ISBN 9789543207992.

Sources

- Balgaria v chuzhdana literatura. (Bulgarika). Godishen bibliografski ukazatel. Red. M. Maksimova. Sofia: NBKM, 1990-2006.
- COBISS.BG
- COBISS.RS
- Proekt Rastko Balgaria – <http://www.rastko.rs/rastko-bg/bibliografija/bugarska-nasrp.php>;
- Proekt “Prevod i retseptsia: slavianskite literature v Balgaria i balgarskata literature v saotvetnite strain (2016 – 2019)” [viewed 28 May 2024]. Available from: <https://litreception.wordpress.com/>
- Proekt “Retseptsia na slavianskite literature v Balgaria sled 1989 g. I na balgarskata literature v saotvetnite strani”. http://www.npage.org/IMG/pdf/BiblioFINAL_updatedJune2011.pdf

BULGARIAN LITERATURE IN SERBIAN CULTURE FROM THE LATE 20TH CENTURY TO 2023

Abstract. The subject of this study is the reception of Bulgarian literature within the Serbian cultural domain. The objective is to examine the presence of Bulgarian literary texts through various mediums such as standalone books and anthologies, the national specialized periodical press, and publications by the Bulgarian minority, and to analyze the characteristics of the book market and publishing policies in Serbia. Based on this analysis, the study aims to derive specific conclusions regarding the Bulgarian literary model within the foreign yet closely related Serbian literature. Employing a pluralistic scientific approach, this research integrates a diachronic overview of the emergence and consolidation of Bulgarian literature in Serbian culture from the National Revival period to the last decade of the 20th century. Concurrently, it examines the Bulgarian literary model over the past three decades within the context of the established tradition. The standardized interview method is also utilized as a tool for scientific inquiry. The findings suggest that the representation of Bulgarian literature within the aesthetics of Serbian cultural tradition is extensive yet insufficiently representative and does not entirely align with the canon in the national cultural sphere.

Keywords: Bulgarian literature; Serbian culture

✉ **Dr. Valentina Sedefcheva, Assist. Prof.**

University of Veliko Tarnovo “St. Cyril and St. Methodius”

University of Nish

E-mail: v.sedefcheva@ts.uni-vt.bg,
valentina.sedefceva@filfak.ni.ac.rs